

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ**

**ХОРАЗМ МАЪМУН
АКАДЕМИЯСИ
АХБОРОТНОМАСИ**

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

2023-10/1

**Вестник Хорезмской академии Маъмуна
Издается с 2006 года**

Хива-2023

Бош муҳаррир:

Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.

Бош муҳаррир ўринбосари:

Ҳасанов Шодлик Бекнўлатович, к.ф.н., к.и.х.

Тахрир ҳайати:

*Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.
Абдуллаева Муборак Махмусовна, б.ф.д., проф.
Абдуҳалимов Баҳром Абдурахимович,
т.ф.д., проф.*

Агзамова Гулчехра Азизовна, т.ф.д., проф.

Аимбетов Нагмет Каллиевич, и.ф.д., акад.

Аметов Якуб Идрисович, д.б.н., проф.

Бабаджанов Хушнот, ф.ф.н., проф.

Бобожонова Сайёра Хушнудовна, б.ф.н., доц.

Бекчанов Даврон Жуманазарович, к.ф.д.

Буриев Хасан Чутбаевич, б.ф.д., проф.

Ганджаева Лола Атаназаровна, б.ф.д., к.и.х.

Давлетов Санжар Ражабович, тар.ф.д.

Дурдиева Гавҳар Салаевна, арх.ф.д.

Ибрагимов Бахтиёр Тўлаганович, к.ф.д., акад.

Исмаилов Исҳақжон Отабаевич, ф.ф.н., доц.

Жуманиёзов Зоҳид Отабоевич, ф.ф.н., доц.

Жуманов Мурат Арепбаевич, д.б.н., проф.

Кадирова Шахноза Абдухалиловна, к.ф.д., проф.

Каримов Улугбек Темирбаевич, DSc

Курбанова Саида Бекчановна, ф.ф.н., доц.

Қутлиев Учқун Отобоевич, ф-м.ф.д.

Ламерс Жон, қ/х.ф.д., проф.

Майкл С. Энжел, б.ф.д., проф.

Махмудов Рауфжон Баходирович, ф.ф.д., к.и.х.

Мирзаев Сирожиддин Зайниевич, ф-м.ф.д., проф.

Мирзаева Гулнара Саидарифовна, б.ф.д.

Пазилов Абдуваеит, б.ф.д., проф.

Раззақова Сурайё Раззоқовна, к.ф.ф.д., доц.

Рахимов Раҳим Атажанович, т.ф.д., проф.

Рахимов Матназар Шомуротович, б.ф.д.,

проф.

Рахимова Гўзал Юлдашовна, ф.ф.н., доц.

Рўзметов Бахтияр, и.ф.д., проф.

Садуллаев Азимбой, ф-м.ф.д., акад.

Салаев Санъатбек Комилович, и.ф.д., проф.

Сапарбаева Гуландам Машариповна, ф.ф.ф.д.

Сапаров Каландар Абдуллаевич, б.ф.д., проф.

Сафаров Алишер Каримджанович, б.ф.д., доц.

Сирожов Ойбек Очилович, с.ф.д., проф.

Сотипов Гойипназар, қ/х.ф.д., проф.

Тожибаев Комилжон Шаробитдинович,

б.ф.д., академик

Холлиев Аскар Эргашевич, б.ф.д., проф.

Холматов Бахтиёр Рустамович, б.ф.д.

Чўпонов Отаназар Отожонович, ф.ф.д., доц.

Шакарбоев Эркин Бердикулович, б.ф.д., проф.

Эрматова Жамила Исмаиловна, ф.ф.н., доц.

Эшчанов Рузумбой Абдуллаевич, б.ф.д., доц.

Ўразбоев Ғайрат Ўразалиевич, ф-м.ф.д.

Ўрозбоев Абдулла Дурдиевич, ф.ф.д.

Ҳажиева Мақсуда Султоновна, фал.ф.д.

Ҳасанов Шодлик Бекнўлатович, к.ф.н., к.и.х.

Худайберганова Дурдона Сидиқовна, ф.ф.д.

Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси: илмий журнал.-№10/1 (107), Хоразм Маъмун академияси, 2023 й. – 213 б. – Босма нашрнинг электрон варианты - <http://mamun.uz/uz/page/56>

ISSN 2091-573 X

Муассис: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси минтақавий бўлими – Хоразм Маъмун академияси

© Хоразм Маъмун академияси ноширлик бўлими, 2023

МУНДАРИЖА
БИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Abdullaev I.I., Matyakubov Z.Sh., Abdullaeva M.I., Rahimov M.Sh., Ruzmetov R.S., Iskandarov A.I., Doschanova M.B., Ollaberganova M.M. O‘zbekiston faunasu uchun ilk bor aniqlangan brachyunguis saxaulica (hemiptera: aphididae) ning morfologiyasi va biologiyasi	5
Alimbaev B.K. Istiqbolli “Lohmann brown-classic” va “Lohmann sandi” krosslariga mansub tovuqlarning yoshi dinamikasida tuxum vaznining o‘zgarishi	10
Baxtiyorova M.S. Issiqxona sharoitida pomidorning virusli kasalliklarini molekulyar identifikatsiya qilish	13
Kutlimuratova G.A., Yeshchanova S.S. Quyi Amudaryo lanshaftlari florasining hozirgi holatini ekologik baholash	17
Mamajonova O.S. So‘lak amilaza faolligi o‘zgarishiga turli pH muhitining ta’siri	19
Pattayeva M.A., Ikromov U.I., Qosimov M.G., Amanov A.M., Rasulov B.A. Azotobacter Chroococcum Xh2018 shtammining biostimulyatorlik xususiyatlarini tadqiq etish	22
Rayimov A.R., To‘raev M.M., Zulfiqorov A.N., Rustamova M.A. Buxoro viloyati va unga tutash suvlik hududlarda uchraydigan ov ahamiyatiga ega bo‘lmagan baliqlar tur tarkibi	25
Tadjibaeva M.K. Indicator of spatial time dynamics of population health of the Republic Of Karakalpakstan	29
Tag‘aeva M.B., Toxirov V.B., Zaribboyev M.O. Tamiya ozuqa muhitida B.braunii-andi-115 va Ch.infusionum-andi-76 shtammlarining o‘sib-rivojlanishi	33
Turotova S.Z., Nurniyozov A.A. Palmadoshlar (Arecaceae) ayrim turlari urug‘larining unuvchanligi va o‘sish dinamikasi	36
Адилов Б.А., Бегжанова Г.Т. Особенности трансформации растительности Каракалпакского Устюрта в связи с опустыниванием	42
Баймурзаев Е.Н., Верушкина О.А., Тонких А.К. Основы технологии культивирования аральского штамма микроводоросли dunaliella salina на открытом воздухе	47
Гаибназарова Ф.П., Сафарова Н.К. Мирзачўл қориноёкли моллюскалари	52
Ещанов К.Ж. Экологическая оценка состояния биоразнообразия на территории Государственного заказника «Судоче-Акпетки»	57
Жуманиёзова Д.К. Айрим тупроқ типларидаги қишлоқ хўжалик экинлари нематодаларининг фаунаси	63
Каипназаров А.Ш., Юлматов Ш.А. Некоторые вопросы тенденций в истории развития экологических проблем Южного Приаралья	66
Назирова М.М., Халилов И.М., Шербекоева Н.А., Норбобоева Р.Б., Рахманова В.Н. Pseudomonas авлодига мансуб бактерияларнинг молекуляр генетик-идентификацияси	71
Патгаева М.А., Бахромова Г.Х., Расулов Б.А. A.Chroococcum XH2018 штамми экзополисахариди тавсифи ва гидрогеллик хусусиятини баҳолаш	74
Садинов Ж.С. Кадастровые данные боялышево-кейреуковой пастбищной разности в восточном чинке Каракалпакского Устюрта	78
Санаева Л.Ш. Жиззах вилоятининг алоҳида қўриқланадиган ҳудудлари ва уларнинг экотуристлик имкониятлари	82
Серимбетова Р.С., Мамбетуллаева С.М. Анализ содержания гемоглобина в крови у женщин в условиях Южного Приаралья	86
Тўракулов Х.С., Бозоров Т.А., Чиникулов Б.Х., Исакулов С.М., Меликузиев Ф., Шокирова Д., Мардонова М., Собиров Ф.Ш. Ўзбекистон ҳудудида тарқалган буғдойнинг сариқ занг касаллиги популяцияси	89
Хамраев Н.У., Кушанов Ф.Н., Жуманиёзова Л.Х., Норимов Ш.У. WSSR маркерлари ёрдамида кузги юмшоқ буғдой навларининг шўрланишга чидамлилиқ даражасини баҳолаш	94
Хамраева Н.Т., Мерганов А.Т. Молекуляр биология асосида картошкани совуққа чидамли рнк ген хусусиятларини оширишнинг илмий-методологик асослари	97
Хосилова Г.А., Шакарбоев Э.Б., Бердикулов А.Э., Жумамуратов Ж.Э. Ўзбекистоннинг шимоли ғарбий ва жанубий ҳудудларида уй ва ёввойи қавш қайтарувчилар гельминтозларнинг тарқалиши	99
Шарипова В.К., Рахимова Н.К. Фитоценолитическое состояние сарсазаново-тростниково-гребенщической пастбищной разности в восточном чинке Каракалпакского Устюрта	102
ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ФАНЛАРИ	
Alimbaev B., Ermatov Yu. Tajribadagi “Lohmann brown-classic” va “Lohmann sandy” krosslariga mansub tovuqlarning go’sht mahsuldorligi	106
Danabayev A.B., Bobayarov X.J. Ingichka tolali g‘o‘zaning qora ildiz chirish kasalligining paydo bo‘lishi va undan himoyalash	108

O'tkazilgan tajribadan xulosa qilish mumkinki, sho'r tuproqlarda minimal NPK foni va maksimal shtammlar suspenziyasi bilan ishlov berish g'o'zaning hosildorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, mineral o'g'itlar sarfi va harajatini kamaytirish imkonini yaratadi. Sho'r tuproqlarda biologik o'g'itlarning qo'llashini istiqbolli ekani horij adabiyot manbalarida ham keltirilgan [3]. Ushbu tadqiqotlarimizda bu holat yana bir bor o'z tasdig'ini topdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Захарычев В.В., Фитогормоны, их аналогии антагонисты в качестве гербицидов и регуляторов роста растений, Москва: RKhTU Im. D.I.Mendeleeva, 1999. С.204.
2. Винаров А.Ю., Семенцов А.Ю., Ипатов Т.В., Дирина Е.Н. Микроудобрение нового поколения основе микробных ассоциаций. //Московский международный Конгресс Биотехнология: Состояние и перспективы развития. Материалы Конгресса часть I. Москва, Россия 10–14 ноября 2003. С.189.
3. R. E., A.; El-Sayed, A.; Alaraidh, I.A.; Alsahli, A.; El-Zaidy, M. Field and Modeling Study on Saving Mineral Fertilizers, Increasing Farm Income and Improving Soil Fertility Using Bio-Irrigation with Drainage Water from Fish Farms. *Water* 2020, 12, 2998.

UO'K 639.3

BUXORO VILOYATI VA UNGA TUTASH SUVLIK HUDUDLARDA UCHRAYDIGAN OV AHAMIYATIGA EGA BO'LMAGAN BALIQLAR TUR TARKIBI

A.R. Rayimov, PhD, dos., Buxoro Davlat Universiteti.

M.M. To'raev, b.f.n., dos., Buxoro Davlat Universiteti.

A.N. Zulfigorov, b.f.n, dos. "Turon Zarmed" Universiteti.

M.A. Rustamova, Buxoro Davlat Universiteti magistranti.

Annotatsiya. *Maqolada Buxoro viloyati va unga tutash suvlik hududlarda uchraydigan ov ahamiyatiga ega bo'lmagan baliqlarning turlar tarkibi, yetakchi turkum, oilalar spektri, taksonomik tahlil berilgan. Shuningdek maqolada mazkur turlarning viloyat suviklarida uchrash xususiyatlari, kirib kelish yo'llari (tasodifan va maxsus iqlimlashtirilgan) baliqlarning tarqalish biologiyasi, ekoogiyasi va ularni suv ekosistemasidagi turlar xilma-xilligini saqlashdagi roliga doir ma'lumotlar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *Koreya qirraqorini, Sharq tezsuzari, Chiziqli tezsuzar, Amur chebaki, Xitoy soxta qumbalig'i*

Аннотация. *В статье представлен видовой состав, ведущие отряды, спектр семейств и таксономический анализ неигровых рыб, обитающих в Бухарской области и прилегающих водоемах. В статье также приводится информация об особенностях этих видов в водоемах региона, способах их интродукции (случайной и специально акклиматизированной), биологии и экологии распространения рыб и их роли в поддержании разнообразия других видов в водной экосистеме.*

Ключевые слова: *Корейская востробрюшка, Восточная быстрянка, Полосатая быстрянка, Амурский чебачек, Речная абботтина*

Abstract. *The article presents the composition of species, the leading orders, spectrum of families, and taxonomic analysis of non-game fish found in Bukhara region and adjacent watery areas. The article also provides information on the characteristics of these species in the water bodies of the region, the ways of their introduction (accidental and specially acclimatized), the biology and ecology of the distribution of fish and their role in maintaining the diversity of other species in the water ecosystem.*

Key words: *Hemiculter leucisus, Восточная быстрянка, Alburnoides taeniatus, Pseudorasbora parva Abbottina rivularis*

Kirish. Buxoro viloyati va unga tutash suvlik hududlarda uchraydigan ov ahamiyatiga ega bo'lmagan turlarning ko'pchiligi O'zbekistonga 1960-yillarda Xitoy va Rossiyaning Uzoq Sharq suvliklaridan o'simlikxo'r baliqlarini sun'iy hovuzlarga iqlimlashtirish jarayonida kelib qolgan[10]. Hovuz baliqlarining chavoqlarini boshqa hovuzlarga ko'chirib o'tkazayotganda ular qo'shilib barcha baliqchilik xo'jaliklariga, suv omborlariga o'tkazilgan va u yerdan tabiiy suv havzalariga o'tgan. Shimoliy Amerika ixtiofaunasining vakili – Oddiy gambuziya –*Gambusia affinis*

respublikamiz suv havzalariga bezgak pashshasiga qarshi kurashish maqsadida, dastlab Italiyaga, u yerdan Abxaziya, 1930–yilda O'zbekistonga keltirilgan edi. Bugungi kunda ushbu tur respublikamiz suv havzalarida, jumladan Buxoro viloyatining deyarli barcha suv havzalarida keng tarqalgan[11].

Material va metodlar. Ov ahamiyatiga ega bo'lmagan baliqlar faunasini o'rganish uchun Buxoro viloyatida shakllangan Qoraqir, Zamonbobo, Dengizko'l, Xadicha, Zikri, Devxona, Qumsulton va Oyoq og'itma kabi tashlama ko'llari, To'dako'l, Quyimozor va Sho'rko'l suv omborlari, Amu-Buxoro mashina kanali tarmoqlari hamda, Kogon baliqchilik xo'jaligi hududlarida 2012-2023-yillar davomida kuzatishlar olib borilgan. [5:6:7]

Buxoro viloyatidagi suv havzalardan baliq namunalari dala sharoitida katakchasi har xil o'lchamdagi (35,45,55,65 mm) qurama to'rlar bilan olib borildi. Kichik baliqlarni tutishda katakchasi 15-30 mm bo'lgan sachok, katakchasi 8-10 mm bo'lgan brenden to'ri, qurama to'rdan va qarmoqlardan foydalanildi. Tutilgan baliqlar 4% li formalin bilan fiksatsiya qilindi. Shuningdek turli yillarda tutilgan baliqlar kolleksiyalari, xususan BuxDU zoomuzeyida saqlanayotganlardan ham foydalanildi. [1;2]. Baliqlarning og'irligi elektron tarozida o'lchandi. Baliqlarning tur tarkibini aniqlashda Mirabdullaev va boshqa mualliflar tomonidan yozilgan adabiyotlardan, baliqlarning ilmiy nomlari va sistematik talqini Dadaev va boshqalar tomonidan chop etilgan adabiyotlardan foydalanib bajarildi [3:8].

Natija va muhokama. Buxoro viloyatida turli tipdagi suv havzalaridan ov ahamiyatiga ega bo'lmagan baliqlarning 1 ta katta turkumiga kiruvchi (Suyakdor baliqlar – *Teleostei*) 3 ta turkum (Karpsimonlar – *Cypriniformes*, Olabug'asimonlar – *Perciformes*, Karptishlisimonlar – *Cyprinodontiformes*), 5 oila (Karplar – *Cyprinidae*, *Eshvoylar-Cobitidae*, Buqabaliqlar -*Gobiidae*, Odontobutislar - *Odontobutidae*, Gambuziyalar- *Poeciliidae*) 15 turi uchrashi aniqlandi. (1-jadval)

Buxoro viloyati va unga tutash suvlik hududlarda ov ahamiyatiga ega bo'lmagan baliqlarning ayrim turlarining sonini ko'payib ketishi, mazkur suv havzalardagi, ovlanadigan va O'zbekiston Respublikasi Qizil Kitobiga kiritilgan baliqlarning uvildirig'i va chavog'ini yeb katta zarar keltiradi[9]. Adabiyotlarda ko'rsatilishicha suv havzalarda yirtqich baliqlar soni 5 - 7% dan oshmasligi lozim, shu sababdan suv havzalarning ixtiofaunasining tur tarkibi va soni yilning barcha mavsumlarida doimiy monitoring qilib borishni talab qiladi[4].

Buxoro viloyati va unga tutash suvlik hududlarida uchrovchi ov ahamiyatiga ega bo'lmagan baliqlardan Karpsimonlar- *Cypriniformes* turkumining – 2 ta oilaga (Karplar -*Cyprinidae*, *Eshvoylar-Cobitidae*) mansub 11 ta turi, Olabug'asimonlar- *Perciformes* turkumining 2 ta oilaga (Buqabaliqlar -*Gobiidae*, Odontobutislar - *Odontobutidae*) mansub 3 ta tur, Karptishlisimonlar – *Cyprinodontiformes* turkumining 1 ta oilaga (Gambuziyalar- *Poeciliidae*) mansub 1 ta turni tashkil etadi (2 -3 -jadval).

1-jadval

Buxoro viloyati va unga tutash suvlik hududlarda ov ahamiyatiga ega bo'lmagan baliq turlarining tarkibi

T/r	Baliq turlari	Tabiiy holda uchraydi	Maxsus iqlimlashingirilgan	Tasodifan ko'chirilgan,	Uchrash joylari
Tip. Xordalilar - Chordata					
Kenja tip. Boshskeletlilar -Craniata					
Guruh. Murtak pardasiz umurtqalilar-Anamnia					
Katta sinf. Baliqlar- Pisces					
Sinf. Suyakli baliqlar- <i>Osteichthyes</i>					
Kenja sinf. Shu'laqanoqlilar – <i>Actinopterygii</i>					
Katta turkum. Suyakdor baliqlar- <i>Teleostei</i>					
Turkum. Karpsimonlar- <i>Cypriniformes</i>					

Oila. Karplar -Cyprinidae					
1	Koreya qirraqorini – <i>Hemiculter leucisus</i> (A)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan Dengizko'l, To'dako'l, Sho'rko'l suv omborlari, Amu-Buxoro mashina kanali tarmoqlarida uchrashi qayd etildi.
2	Sharq tezsuzari – <i>Alburnoides bipunctatus eichwaldi</i> (Z)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan Dengizko'l, Oyoq og'itma kabi tashlama ko'llari, Sho'rko'l suv omborida, uchrashi qayd etildi.
3	Chiziqli tezsuzar- <i>Alburnoides taeniatus</i> (Q)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan Xadicha, Oyoqog'itma ko'llari, To'dako'l, Quyimozor, Sho'rko'l suv omborlari, uchrashi qayd etildi.
4	Ko'zli taxir baliq- <i>Rhodeus ocellatus</i> (A)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan Dengizko'l, Qumsulton va Oyoq og'itma kabi tashlama ko'llari, To'dako'l, Quyimozor, Sho'rko'l suv omborlari, Amu-Buxoro mashina kanali tarmoqlarida uchrashi qayd etildi.
5	Amur chebaki, - <i>Pseudorasbora parva</i> (Z)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan Qoraqir, Dengizko'l, Xadicha, Devxona, Qumsulton va Oyoq og'itma kabi tashlama ko'llari, To'dako'l, Quyimozor va Sho'rko'l suv omborlari, Amu-Buxoro mashina kanali tarmoqlarida uchrashi qayd etildi.
6	Zarafshon oq chebaki - <i>Leuciscus lehmanni</i> (Z)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan To'dako'l, Quyimozor va Sho'rko'l suv omborlari, Amu-Buxoro mashina kanali tarmoqlarida uchrashi qayd etildi.
7	Xitoy soxta qumbalig'i- <i>Abbottina rivularis</i> (A)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan Dengizko'l, To'dako'l, Quyimozor, Sho'rko'l suv omborlari, Amu-Buxoro mashina kanali tarmoqlarida uchrashi qayd etildi.
8	Turkiston qumbalig'i - <i>Gobio gobio lepidolaemus</i> (Q)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan Qoraqir, Dengizko'l, Xadicha, Devxona, Qumsulton va Oyoqog'itma kabi tashlama ko'llari, To'dako'l, Quyimozor va Sho'rko'l suv omborlarida uchrashi qayd etildi.
Oila. Eshvoylar- Cobitidae					
9	Amudaryo yalang balig'i- <i>Nemacheilus oxianus</i> (A)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan Xadicha, Devxona, Qumsulton va Oyoq og'itma kabi tashlama ko'llari, Sho'rko'l suv omborlari, Amu-Buxoro mashina kanali tarmoqlarida uchrashi qayd etildi.
10	Tibet yalang balig'i- <i>Nemacheilus stoliczkai</i> (Z)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan Sho'rko'l suv omborlari, Amu-Buxoro mashina kanali tarmoqlarida uchrashi qayd etildi.
11	Sharqiy tojli yalang – <i>Nemacheilus malapterurus longicauda</i> (Q)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan Qoraqir, Zamonbobo, Dengizko'l, Devxona, Qumsulton kabi tashlama ko'llari, To'dako'l, Sho'rko'l suv omborlarida uchrashi qayd etildi.
Turkum. Olabug'asimonlar - Perciformes					
Oila. Buqabaliqlar -Gobiidae					
12	Bubir buqabalig'i- <i>Knipowitschia caucasica</i> (A)	+		+	Buxoro viloyatidagi To'dako'l, Sho'rko'l suv omborlarida, uchrashi qayd etildi.
13	Amur buqabalig'i- <i>Rhinogobius bruneus</i> (A)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan Qoraqir, Dengizko'l, Xadicha, Qumsulton va Oyoq og'itma kabi tashlama ko'llari, To'dako'l, Quyimozor va Sho'rko'l suv omborlari, Amu-Buxoro mashina kanali tarmoqlarida uchrashi qayd etildi.
Oila. Odontobutislar - Odontobutidae					

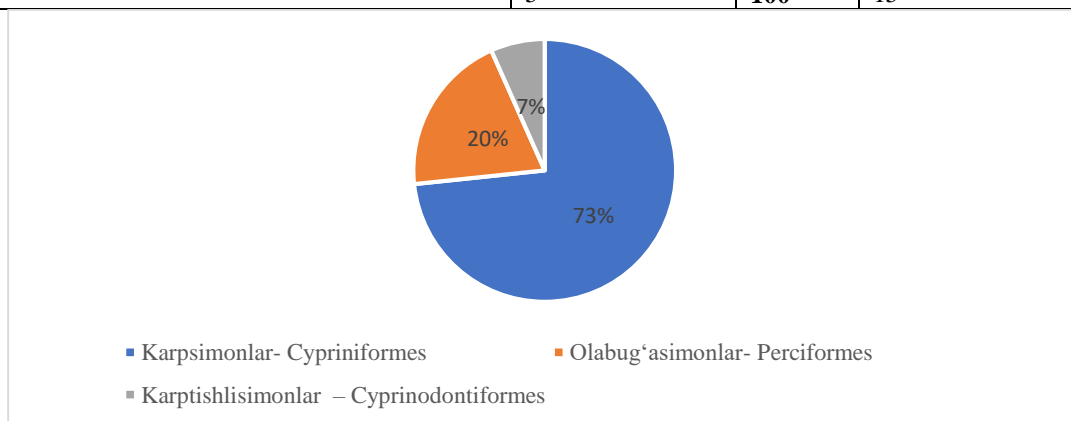
14	<i>Micropercops cinctus</i> - Mikroperkops (Z)	+		+	Buxoro viloyatida shakllangan Qoraqir, Dengizko'l, To'dako'l, Quyimozor Sho'rko'l suv omborlari, Amu-Buxoro mashina kanali tarmoqlarida uchrashi qayd etildi.
Turkum. Karptishlisimonlar – Cyprinodontiformes					
Oila. Gambuziyalar- Poeciliidae					
15	Oddiy gambuziya – <i>Gambusia affinis</i> (Z)	+	+		Buxoro viloyatida shakllangan Qoraqir, Zamonbobo, Dengizko'l, Xadicha, Devxona, Qumsulton va Oyoqog'itma kabi tashlama ko'llari, To'dako'l, Quyimozor va Sho'rko'l suv omborlari uchrashi qayd etildi.

Eslatma: A-Amudaryodan kelgan; Z-Zarafshon daryodan kelgan; Q-Qashqadaryo havzasi orqali kirib kelgan baliqlar.

2 -jadval

Buxoro viloyati va unga tutash suvlik hududlarda ov ahamiyatiga ega bo'lmagan baliqlarning yetakchi turkum va oilalar spektri

Turkumlar	Oilalar soni	%	Turlar soni	%
Karpsimonlar- <i>Cypriniformes</i>	2	40	11	73
Olabug'asimonlar- <i>Perciformes</i>	2	40	3	20
Karptishlisimonlar – <i>Cyprinodontiformes</i>	1	20	1	7
Jami	5	100	15	100

1-rasm. Buxoro viloyati va unga tutash suvlik hududlarda ov ahamiyatiga ega bo'lmagan baliqlarning turkumlar kesimida taqsimlanishi

3 - jadval

Buxoro viloyati va unga tutash suvlik hududlarda ov ahamiyatiga ega bo'lmagan baliqlarning taksonomik tarkibi

Tip	Sinf	Turkum	Oila	Tur
Chordata	Pisces	<i>Cypriniformes</i>	<i>Cyprinidae</i>	<i>Hemiculter leucisus</i>
				<i>Alburnoides bipunctatus eichwaldi</i>
				<i>Alburnoides taeniatus</i>
				<i>Rhodeus ocellatus</i>
				<i>Pseudorasbora parva</i>
				<i>Leuciscus lehmanni</i>
				<i>Abbottina rivularis</i>
				<i>Gobio gobio lepidolaemus</i>
		<i>Perciformes</i>	<i>Gobiidae</i>	<i>Nemacheilus oxianus</i>
				<i>Nemacheilus stoliczkai</i>
				<i>Nemacheilus malapterurus longicauda</i>
		<i>Cyprinodonti-formes</i>	Poeciliidae	<i>Knipowitschia caucasica</i>
				<i>Rhinogobius bruneus</i>
			<i>Odontobutidae</i>	<i>Micropercops cinctus</i>
				<i>Gambusia affinis</i>

Olingan natijalarga ko'ra, Buxoro viloyati va unga tutash suvlik hududlarda aniqlangan ov ahamiyatiga ega bo'lmagan 15 tur baliqlardan tur tarkibi bo'yicha eng ko'pi Karpsimonlar -

Cypriniformes turkumiga 11 tur (73 %), Olabug'asimonlar- *Perciformes* turkumiga 3 tur (20 %), Karpitshlisimonlar – *Cyprinodontiformes* turkumiga 1 tur (7%) kiradi (1-rasm).

Zero, bir vaqtlar iqlimlashtirilgan baliqlar bilan birgalikda keltirilgan ilonbosh baliqning hozirgi paytda baliqchilik xo'jaligiga keltirayotgan zarari juda katta. Xuddi shuningdek, ovlanish ahamiyatiga ega bo'lmagan baliqlarning ayrimlari muhim ovlanish ahamiyatiga ega bo'lgan baliqlar va suv biotsenozi jonzoqlari uchun muhim ozuqa sifatida ham xizmat qilishini ta'kidlash lozim.

Xulosa. Buxoro viloyati va unga tutash suvlik hududlarda ov ahamiyatiga ega bo'lmagan baliqlar populyatsiyasining son dinamikasi to'g'risidagi holatini monitoring qilish, ixtiologik o'zgarishlarni o'z vaqtida aniqlash, pragnoz qilish muhim ilmiy amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Абдуллаев М.А., Д.У.Урчинов. Промысловые рыбы водоемов низовьев р. Зарафшан.Т.:Фан,1989. 3-70 с.
2. Rayimov A.R, Turaev M.M, Fish Fauna of the Watery Areas of Bukhara Region and Adjacent Territories. Journal of Survey in Fisheries Sciences Canadian Fishery Dept.2023 P.916-922 <https://sifisheriessciences.com/journal/index.php/journal/article/view/650>
3. Dadaev S., Saparov K. Umurtqalilar zoologiyasi. Toshkent, 2019. B.90-218 b.
4. Husenov S.Q., Niyozov D.S. Baliqchilik. Toshkent, 2013.B .297-300
5. Rayimov A.R, To'raev M.M, Toshev H.M, To'rayeva N.M. Buxoro viloyati va unga tutash suvlik hududlarda baliqlarning tur tarkibi va soni Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi: Ilmiy jurnal.-№8/1 2022 y.B.44-48
6. To'raev M.M, Rayimov A.R, Rustamova M.A Buxoro Viloyat Suvliklarida uchrovchi O'zbekiston Respublikasi Qizil Kitobiga kiritilgan Baliqlar bioekologik xususiyatlari. Farg'ona vodiysida biologik xilma-xillikni saqlab qolishning hozirgi zamon muammolari va yechimlari. Andijon, 2022, B. 163-166.
7. Rayimov A.R, Rahmonov R.R, Rustamova M.A O'zbekiston Respublikasi Qizil Kitobiga kiritilgan noyob baliqlarning bioekologik xususiyatlari. O'zbekiston sharoitida baliqchilikni rivojlantririshi muammolari va istiqbollari. Buxoro-2021 B.44-46.
8. Mirabdullaev I.M., Mirzaev U.T, Kuzmetov A.R., Kimsanov Z.O. O'zbekiston va qo'shni hududlar baliqlari aniqlagichi. Toshkent: Sano-standart, 2011.3-107 b
9. Rayimov A.R, Murodova H. U. Fish fauna included in the Red book of the Republic of Uzbekistan in Bukhara region water basins. Eurasian Journal of Academic Research, .-№.3.2023.P.106-111.<https://in-academy.uz/index.php/ekar/article/view/11118>
10. Rayimov A.R ,Turaev.M, Azizova.N, Turayeva.N ,Taxonomic analysis of the species composition and fauna of fish caught in the watery areas of Bukhara region Ural Environmental Science Forum "Sustainable Development of Industrial Region" Chelyabinsk, Russia, April 25-28, 2023 P.1-6
11. Raxmonov R.R., Rayimov A.R, Raximov J.R., Mavlonov A.M.Buxoro viloyati ovchilik xo'jaliklari. Buxoro "Durdon" 2022 Ilmiy-uslubiy qo'llanmada 139 b.

UDC 577.34:001.18:616.379(575.172)

INDICATOR OF SPATIAL TIME DINAMICS OF POPULATION HEALTH OF THE REPUBLIC OF KARAKALPAKSTAN

M.K.Tadjibaeva, PhD, Nukus State Pedagogical Institute, Nukus

Annotatsiya. Aholining sog'ligi holatidagi ekologik jihatdan aniqlangan o'zgarishlar o'zini yangi, ilgari noma'lum bo'lgan "ekologik" kasalliklarning paydo bo'lishi shaklida ham namoyon qilishi mumkin, bu juda kam uchraydigan va atrof-muhitdagi ekstremal vaziyatlarning natijasidir hatto o'limning "fon" darajasi, reproduktiv salomatlik va sog'liqning boshqa ko'rsatkichlaridagi ma'lum siljishlar shakli va buning natijasida yuzaga keladigan salbiy ta'sirlar "atrof-muhit bilan bog'liq" yoki "ekologik bog'liq" kasalliklar deb ta'riflanadi.

Kalit so'zlar: Qoraqalpog'iston, sog'lik holati, atrof- muhit, suv omili, monitoring, nozologiya.

Аннотация. Экологически обусловленные изменения состояния здоровья населения могут проявляться как в виде появления новых, ранее неизвестных «экологических» заболеваний, что встречается крайне редко и является следствием возникновения экстремальных ситуаций в окружающей среде, так и в виде определенных сдвигов «фоновое» уровня смертности, репродуктивного здоровья и других показателей здоровья, а возникающие неблагоприятные последствия определяются как «экологически связанные» или «экологически зависимые» заболевания.